

LÜBNAN EKONOMİK KRİZİNDE SON PERDE

DR. RECEP YORULMAZ

Ekonomi Çalışmaları Direktörü ORSAM

“

Ekonomik sorunlar temel olarak değerlendirildiğinde dört kritik unsurun ön plana çıktığı görülmektedir: Değersizleşen Lübnan lirası, enflasyon, kıtlık, rezerv sıkıntısı ve yolsuzluklar.

”

Beyrut Limanı patlamasının ardından hem politik hem de ekonomik olarak önemli kriz sarmalına giren Lübnan'da halk, günlük hayatın yaşanılmaz hâle gelmesi sebebiyle yeniden sokaklara inmiştir. Krizin ilk dönemlerinde uluslararası kamuoyundan art arda yükselen yardım çağrılarını destekleyen ülkeler, zaman geçtikçe Lübnan'a yardımlar yerine önerilerde bulunmaya başlamış, dahası ülkedeki siyasi ve ekonomik krizin gittikçe derinleşmesine rağmen herhangi bir destekte bulunmamışlardır. Tüm

bu kriz ortamından çıkış için tek merci olan siyasi irade ise güç çekişmeleri nedeniyle henüz hükümet kurmayı başaramamıştır. Başbakan ve cumhurbaşkanı arasında yaşanan hükümet kurma sorununun iç ve dış tüm baskılara rağmen devam etmesi, günden güne yoksullaşan Lübnanlıların siyasi çıkarlar uğruna kaderlerine terk edildiklerini düşünmelerine neden olmuştur. Son tahlilde koronavirüs salgınıyla birlikte ülkede bozulan pek çok parametrenin daha da kötüleşmesi, temel gıda maddelerinde gözlemlenen yüksek enflasyon ve ardından gelen kıtlıklar neticesinde Lübnan halkı yeniden hükümeti protesto etmek amacıyla sokakları doldurmaya başlamıştır.

MEVCUT EKONOMİK SORUNLAR

Lübnan çok kısa bir zaman diliminde üst üste pek çok ekonomik sorunla karşı karşıya kalmış, devletin ve yetkili kurumların sorunları çözme konusundaki başarısızlığı neticesinde Lübnan halkı kendini Dünya Bankasının deyişiyle 19. yüzyılın ortalarından bu yana dünyada yaşanan en ağır ekonomik krizlerin birinin içinde bulmuştur. Ekonomik sorunlar temel olarak değerlendirildiğinde dört kritik unsurun ön plana çıktığı görülmektedir: Değersizleşen Lübnan lirası, enflasyon, kıtlık, rezerv sıkıntısı ve yolsuzluklar.

DÖVİZ KURU KRİZİ

Pek çok Ortadoğu ülkesinde olduğu gibi, Lübnan'da da Merkez Bankası sabit kur politikası izlemektedir. 1980 yılında 3 Lübnan lirası 1 Amerikan dolarına denk gelirken, 1975'te başlayan Lübnan İç Savaşı'ndan ötürü

1992 yılının Eylül ayında 1 Amerikan dolarının karşılığı 2500 Lübnan lirasını aşmıştır. Üstelik böyle

kısa bir süre zarfında yaşanan ciddi değer kaybı savaşın bitmesinin ardından da devam etmiş, her ne kadar bu seviye tekrar gözlemlenmemiş olsa da ilerleyen yıllarda Lübnan lirası-Amerikan doları kuru 1500-1700 civarında seyretmiştir. Böyle bir ortamda hem yeniden inşa için yatırıma ihtiyaç duyan hem de para biriminin değerini korumakta zorluk çeken mevcut hükümet ve Lübnan Merkez Bankası 1997 yılının Aralık ayında sabit kur rejimine geçiş kararı almış, 1 Amerikan dolarına karşılık olarak Lübnan lirasını 1507,5 seviyesinde sabitlemiştir. Ancak hükümetin sübvansiyon politikası ve sabit kur rejimini aynı anda sürdürmesi, ülke içinde farklı kesimler için farklı döviz kurlarının uygulanması Lübnan lirasının Merkez Bankası, diğer bankalar ve karaborsa olmak üzere 3 farklı fiyat üzerinden işlem görmesine neden olmuştur. Üstelik Merkez Bankasının 1997 yılından bugüne resmî kur olarak belirlediği 1507,5 rakamı hükümetin sübvansiyonlar ve resmî işlerde kullandığı bir orandan öte gidememiş ne beklenen yatırımları getirmiş ne de Lübnan lirasının değer kaybını önlemiştir.

Zaman içinde değer kaybetmeye devam eden Lübnan lirası, Beyrut patlamasının yaşandığı 2020 yılının Ağustos ayında 8000,0 civarında işlem görmüştür. Ancak bu patlama Lübnan halkının gelirlerini adeta eriten değer kaybının hissedilmeye başladığı ilk dönem olmuştur. Zira patlamanın üzerinden bir yıl dahi geçmemesine rağmen dolar kuru karaborsada 17000 liranın üzerinden işlem görmektedir. Siyasi belirsizliklere, düşürülen

kredi notlarına ve hükûmete güveni azaltan yolsuzluk skandallarına rağmen Lübnan Merkez Bankasının sürece müdahale etmemesi/edememesi Lübnan halkının alım gücünü eritmiş, Lübnanlılar bankalardaki yatırımlarında dahi %80'lere varan kayıplarla karşı karşıya kalmıştır. Ülkenin mevcut konumu, yeni hükûmet kurulmasının önündeki engeller ve halkın sokakları doldurması göz önünde bulundurulduğunda, Lübnan lirasının değer kaybı devam edecek gibi gözükmektedir.

“

Lübnan hükûmetinin Merkezî İstatistik İdaresince yayımlanan verilere göre, bir önceki yıla kıyasla 2020 yılının Aralık ayında enflasyon %146 olarak gerçekleşmiş; ayrıca gıda ve alkolsüz içeceklerin fiyatı %402,3; alkollü içecekler ve tütün mamullerinin fiyatı %392,5; kıyafet ve ayakkabıların fiyatı %559,8; yeme-içme ve konaklama fiyatları %609; mobilya, ev aletleri ve rutin bakım maliyetleri %655,1 artmıştır.

”

ENFLASYON

Para biriminin değer kaybetmesinin yanı sıra Lübnan halkını en fazla zorlayan ekonomik sorunlardan biri bazı ürünlerde %500'lere ulaşan enflasyondur. Zira her ne kadar Lübnan lirası dolar karşısında değer kaybetse de hükûmet temel gıda maddeleri başta olmak üzere pek çok üründe sübvansiyonlarla halkı desteklemekte ve ürünlerin satın alınabilir

fiyatlarda tüketiciye sunulmasını sağlamaktadır. Ancak ekmeke, bebek bezi ve maması, ilaç, meyve, sebze gibi ürünlerde aylık %300-400'leri bulan enflasyon, en başta alt gelir grubu olmak üzere halkın bu ürünlere erişimini doğrudan engellemiştir. Lübnan hükûmetinin Merkezî İstatistik İdaresince yayımlanan verilere göre, bir önceki yıla kıyasla 2020 yılının Aralık ayında enflasyon %146 olarak gerçekleşmiş; ayrıca gıda ve alkolsüz içeceklerin fiyatı %402,3; alkollü içecekler ve tütün mamullerinin fiyatı %392,5; kıyafet ve ayakkabıların fiyatı %559,8; yeme-içme ve konaklama fiyatları %609; mobilya, ev aletleri ve rutin bakım maliyetleri %655,1 artmıştır. Aralık ayına kıyasla sonraki aylarda enflasyon oranlarında kümülatif azalışlar olsa da Lübnan halkını etkilemeye devam etmiştir.

KITLIK

Fahiş fiyatlar, sübvansiyonların ödenmesinde yaşanan sorunlar ve stokçuluk, Lübnan'da temel gıda maddeleri başta olmak üzere neredeyse tüm tüketim ürünlerinin ortadan kaybolmasına neden olmuştur. Zira ithalatçılar hükûmetin resmî kur üzerinden döviz sağlama konusunda sıkıntılar yaşadığı için pek çok ürünü ihraç etmekte zorlandığını belirtmekte, olası bir arz duraklaması endişesinden ötürü de hem ihracatçılar hem de satıcılar ellerindeki ürünleri satmayı adeta reddetmektedir. Üstelik sübvansiyonlu fiyattan satılan ürünlerin ülkeden kaçırılarak farklı ülkelerde satılması da ülkede temel gıda maddelerinde yaşanan kıtlıkları daha iyi açıklamaktadır. Nitekim üzerinde “Lübnan Ekonomi ve Ti-

caret Bakanlığı tarafından sübvansiyonla edildiğine dair” etiketler yer alan çok sayıda ürünün İsveç, Nijerya, Fildişi Sahili, Türkiye ve Kuveyt dâhil olmak üzere dünyanın çeşitli ülkelerinde market raflarında yer aldığına dair görüntüler bunun en bariz örneğidir. Ayrıca devlet tarafından sübvansiyon edilen ve ithal edilen ürünlerin temininde yaşanan sorunlar da kıtlıklara neden olmaktadır. Sağlık ürünleri ve ilaçlar başta olmak üzere pek çok ürünün temininde de devletin ödemeleri geciktirmesi neticesinde sorunlar yaşanmaktadır. Ancak fiyatlardaki artışların sürekli olması ve arz zincirinden kaynaklı sorunlardan ötürü ilaç depoları başta olmak üzere bu kesimlerin ürünleri satmak yerine saklamayı tercih ettiğini gösteren veriler de mevcuttur. Zira Lübnan İlaç İthalatçıları Sendikasının açıklamalarına göre, bazı ilaçlarda önceki yılın aynı ayındaki talebin 2-3 katı ithal edilmesine rağmen Lübnanlıların ilaç bulma sıkıntıları devam etmektedir.

REZERV SIKINTISI

Lübnan Merkez Bankasının sabit kur rejimi, sermaye kontrolü ve sübvansiyonlar çerçevesinde şekillenen para politikası ülkeyi daha kırılgan hâle getirmiş, döviz girişinde yaşanan sorunların hem hal-ka hem de rezervlere hızlı bir şekilde ve doğrudan yansımaya neden olmuştur. Uzun süredir maliyetli sabit kur rejimi ve sübvansiyon sistemini sürdüren Lübnan, son yıllarda hem yabancı yatırım hem de borçlanma konusunda yaşadığı sıkıntılardan ötürü döviz rezervlerinin adeta eridiği bir döneme girmiştir. Zira 2007-2017

döneminde nispeten iyi bir dönem geçiren Lübnan'ın 2017 yılında toplam yabancı döviz rezervi 40 milyar doları aşmış; bu dönemlerde kur açısından da nispeten rahat bir dönem geçirilmiştir. Üstelik bu döneme kadar Lübnanlı göçmenlerin ülkelerine gönderdikleri dövizler de Lübnan ekonomisini güçlü bir şekilde desteklemiş ancak zamanla yaşanan siyasi sorunlar bu döviz gelirlerini de doğrudan etkilemiştir. Nitekim 2017 yılında Lübnan ve Suudi Arabistan arasında yaşanan sorunlar, Lübnanlı göçmenlerin bu ülkede kazandıkları gelirleri ciddi miktarda etkilemiş; ülkeye gönderilen göçmen dövizlerinde %7 civarında bir azalış olmuştur. Azalan döviz gelirlerine ek olarak aynı yıl kamu personeline yapılan maaş zammı da devleti daha fazla borçlanmaya itmiştir. Bu doğrultuda artan kamu harcamaları, bu harcamaları finanse etmek için daha fazla borçlanma, artan kredi ödemeleri neticesinde kısır bir borç döngüsüne giren Lübnan, Yunanistan ve Japonya'nın ardından dünyanın en borçlu üçüncü ülkesi olmuştur.

Başbakan Saad el-Hariri, 2018'de Paris'te düzenlenen bir yatırım konferansında reformlar karşılığında 11 milyar dolarlık bir destek sözü almış ancak reformların gündeme gelmemesi yardımların gelmesini de engellemiştir. Bu bağlamda azalan işçi dövizleri ve krediler ile artan borç yükümlülükleri, Lübnan'ın döviz rezervlerini günbegün eritmiş; 2020 yılının Mart ayında Lübnan tarihinde ilk kez bir dış borç ödemesinde temerrüde düşerek 1,2 milyar dolarlık borç ödemesini gerçekleştirememiştir. Üstelik devlet, gelirlerinin nere-

deyse yarısını tüketen faiz ödemelerinden ötürü hâlihazırda etkin bir yönetim sürdürememiş; elektrik kesintileri, kaçakçılıkla mücadele, hatta çöplerin toplanması gibi temel belediye hizmetlerinde bile aksaklıklar ortaya çıkmıştır. Bu genel durum neticesinde hükümetin her türlü ihtiyacın karşılanmasında Merkez Bankası rezervlerine yönelmesi 2018 yılında zaten 36 milyar dolara düşen rezervlerin sonraki yıl 24 milyar dolar seviyesine kadar gerilemesine neden olmuştur.

“

Yeni hükümeti kuracak başka bir isim bulunmadığı yahut siyasi çatışmaların devam etmesi hâlinde Lübnan Meclis Başkanı Nebih Berri'nin sözleriyle “Lübnan'ın Titanik Gemisi gibi batması” kaçınılmaz olacaktır.

”

REFORM BASKISI

Alarm veren ekonomik parametrelere rağmen Lübnan ne yabancı ülkelerden ne de uluslararası kuruluşlardan istediği yardımı-krediyi alabilmiştir. Zira bu ülkeler Lübnan'ın yardım isteklerine reform talepleriyle yanıt vermiş, 2018 yılında vaat edilen 11 milyar dolarlık yardım sözü de reform yapılmadığı için iptal edilmiştir. Uluslararası camianın Lübnan krizine duyarsız kalmasının arkasında Lübnan-İran ilişkileri ve Lübnan Hizbullahı'nın ülkedeki güçlü konumu yer almaktadır. Zira Lübnan konusunda yardım edebileceğini dillendiren ülkelerin ilk şartında yeni bir hükümetin kurulması ve dolaylı ola-

rak Hizbullah'ın gücünün azaltılması yer almaktadır. Ancak Lübnan'ın mevcut durumu göz önünde bulundurulduğunda, durumu bıçak sırtı olarak değerlendirmek mümkündür. Zira ülkede Hizbullah'ın etkisi giderek artmakta, devletin yetersiz kaldığı pek çok durumda ilk aktör olarak öne çıkmaktadır. Örneğin, hükümet gıda kıtlığı ve enflasyonla mücadele konusunda yetersiz kalırken Hizbullah ülke genelinde marketler kurmuş ve alışveriş için kartlar dağıtmıştır. Yahut ülkede yakın zamanda elektrik ve yakıt konusunda sıkıntıların artmasının ardından, Hizbullah İran'dan benzin ve gaz ithal edebileceğini belirtmiş; İran tarafı da Lübnan'ı her koşulda destekleyeceğini belirtmiştir. Böyle bir durumda AB ülkeleri ve uluslararası kuruluşların Lübnan'a Hizbullah konusunda baskı yapması, Lübnan'ın sorunlarını derinleştirmekten ve Hizbullah'ın ülkedeki etkisini arttırmaktan başka bir çözüm sunmamaktadır.

Artan siyasi karışıklıklar, geçtiğimiz günlerde yeni hükümeti kurmakla görevlendirilen Saad el-Hariri'nin Cumhurbaşkanı Mişel Avn ile anlaşamadığı için görevi bıraktığını duyurmasıyla iyice çıkmaza girmiştir. Mevcut ekonomik durum; zamlar, elektrik sıkıntıları, çöküşe giren bankacılık sistemi ve halkın sokakları doldurması göz önünde bulundurulduğunda Lübnan'ı daha kötü günlerin beklediği aşikârdır. Sonuç olarak, yeni hükümeti kuracak başka bir isim bulunmadığı yahut siyasi çatışmaların devam etmesi hâlinde Lübnan Meclis Başkanı Nebih Berri'nin sözleriyle “Lübnan'ın Titanik Gemisi gibi batması” kaçınılmaz olacaktır. ■